

 ODV

O R D E D E R V E R D R A A G Z A M E N

Gevestigd te 's-Gravenhage Kon. goedgek. 22 febr.1958

ODV-GROEP HILVERSUM

Secret.: Heuvellaan 11, Hilversum Tel. 02950 - 10481

Hilversum, 2 jan.'67

Opn.:

Een x in de kantlijn duidt op een vraag,
 een - op een antwoord.

Goedenavond Allemaal!,

Ik moet u natuurlijk 'Gelukkig Nieuwjaar' wensen. Dat is zo het gebruik. Ik weet wel niet waarom, want de ene dag volgt gewoon precies op de andere, maar dat hoort er bij.

Dan wil ik er u graag aan herinneren dat we niet alwetend of onfeilbaar zijn in deze groep; dus gebruik uw eigen hersens en denk zelf. Ons onderwerp van heden avond is:

OMWENTELING IN DE MODERNE GODSDIENST.

Als je de godsdienst vandaag aan de dag bekijkt, dan zie je er een paar moeilijkheden in. Dat is niet alleen de quaestie van theologie; ik zou zeggen, het is eerder een quaestie van mentaliteit, van 'laat je bedienen' tot 'Doe het zelf'. En het zijn de doe-het-zelvers in de godsdienst die met de grootste moeilijkheden zitten. Want ze vinden nergens een kader waarin ze passen. Er is geen gemeenschap die hun enige steun kan bieden.

Je kunt katholiek zijn, goed, maar dan moet je ook het gezag aanvaarden, je moet meelopen. En je kunt tot een protestantse, 'n gereformeerde, een hervormde gemeente behoren, maar dan wordt er toch wel van je gevraagd dat je het met dominee eens bent en waarschijnlijk ook dat je verscheidene leefregels in acht houdt.

De moeilijkheid is dus eigenlijk, je kunt wel in een bepaalde discipline leven, maar als je dat nu niet wilt? Als je de godsdienst gaat zien als de zuivere dienst aan God op je eigen manier dan is er geen plaats.

De meeste mensen verwarren eigenlijk ritueel en heel vaak ook de letter van de bijbel en van de wet, met werkelijk godsdienstig zijn. In deze moderne tijd zijn er een hele hoop problemen komen rijzen en het zijn die problemen juist waarover we van avond moeten praten. Want alleen wanneer we begrijpen wat de problemen van deze tijd zijn, dan kunnen we ook begrijpen hoe die godsdienst zich moet ontwikkelen. Waar die revolutie, die u overal rond u

kunt zien, heen voert.

Dan begin ik allereerst maar weer met een paar bekende punten. De mens van vandaag weet - in verhouding tot zijn voorouders - zeer veel. Mogelijk is zijn kennis grotendeels materieel en materialistisch, maar hij betreedt steeds meer, ook met zijn materieel denken, een abstracte wereld. Vroeger was er alleen de stoffelijke realiteit en daarboven de abstractie, die door de goden of de godheid geregeerd werd. Tegenwoordig is er geen directe grens meer.

Wanneer je je bezig houdt met de psychologie b.v. waar is de grens van de mens, waar begint het parapsychologische en boven de parapsychologie, waar begint het bovennatuurlijke? Er is geen wet, er is geen regel, er is geen grens. Vroeger kon je alles beperken, tegenwoordig kan dat niet meer. En juist de mens die wat intelligenter is en die veel weet en daardoor ook veel meer denkt, kan zich niet meer voegen in het kader van een kerkorganisatie, die vaak eeuwen ten achter is bij de werkelijke behoefte. Ik wil hier even een noot bijvoegen. Ik weet dat b.v. de kerk van Rome en zeer veel hervormde gemeenten, vooral vrijzinnige gemeenten, veel doen om bij die tijd te komen. Maar de godsdienst moet iets zijn dat op de tijd vooruit loopt. Zij moet de mens een verwachting geven en hoop; zeker, maar daarnaast een innerlijke zekerheid waardoor hij niet alleen het leven nu, maar ook alle nieuwe ontwikkelingen in dat leven aan kan. De godsdienst faalt daar in, ze loopt achter.

Dat is niets ten nadele gezegd van de mensen die proberen modern te zijn, het is alleen maar het aanstippen van het feit dat zij altijd - of ze willen of niet - achter de ontwikkelingen aansjouwt.

Dan hebben we een tweede punt. We leven in een wereld waarin de ordening steeds groter wordt. Nu kun je voor of tegen ordening zijn maar het betekent wel dat je persoonlijk leven als mens steeds in grotere mate gedirigeerd wordt. Een slaaf van vroeger kon nog meer vrije initiatieven vertonen dan een burger in deze maatschappij. De slaaf had het maatschappelijk gezien misschien slechter en zijn sociale standing was nihil en wat hij aan bezit had, dat was ook niets waard, maar hij had een grotere vrijheid van initiatief, hij kon gemakkelijker van een regel afwijken dan een modern mens b.v. in het verkeer of in een of andere betrekking. Dat klinkt raar, maar dat is nu eenmaal zo; dat houdt ook weer in dat in de mens langzaam maar zeker een zoeken ontstaat naar vrijheid. Een vrijheid waarin hij wel zichzelf kan zijn, want de maatschappij geeft die mogelijkheid niet. Het resultaat is dus dat die mens - juist op het terrein van de godsdienst, - op het terrein van het bovennatuurlijke - de vrijheden zoekt te verwerven die het dagelijks leven hem niet geven kan. En wanneer dat niet gaat, dan begint hij met een soort eigen godsdienst.

Dan krijgen we de mensen die zuiver anarchistisch denken. Ik denk hier b.v. aan het provoïsme zoals dat heet. Dat is wel een typisch Nederlands iets. Dat is baldadigheid die door een soort filosofie wordt ondersteund. Maar deze jonge mensen zoeken vrijheid. En omdat ze die vrijheid geestelijk niet helemaal kunnen vinden, omdat ze geen nieuwe wegen zien, beginnen ze met het oude te vertrappen. Zij proberen zonder banden en wetten te leven en conformeren zo zonder het te weten, wéér een materieel levenspatroon. In hun denken willen zij alleen de oude gebondenheid als het ware omdoen van haar traditie. Zij zijn daarbij een kenteken voor de behoefte in de moderne mens. De moderne mens heeft geen behoefte

aan traditie, ze heeft behoefte aan resultaten. Hij vraagt geen belofte van later geluk in de hemel, hij vraagt een contact met God hiër en als dat niet kan, dan desnoods een kick. De godsdiensten staan daar natuurlijk allemaal wat huiverig tegenover, ze weten er eigenlijk niet goed raad mee. Zij willen een evangelie verkondigen en ze doen dat op een oude gedegen wijze. Ze vergeten daarbij helemaal dat driekwart van hetgeen zij verkondigen helemaal niet het evangelie is, maar hun eigen mening.

Er zijn een hele hoop theologen die uitmaken wat wél en wat niet kan. Maar theologen zijn mensen. Hun woord is niet het Woord God's. Een denkend mens van vandaag begrijpt dit. Wanneer hij geconfronteerd wordt met een uitleg van een theoloog, dan zegt hij: "Nee, ik moet het niet."

Een derde probleem dat ik toch voorop wil stellen is wel 't enorme gevoel van minderwaardigheid. De mens die in deze moderne maatschappij leeft, voelt zich ergens als een minuscuul raadje in een grote machine. Hij is genormaliseerd. Hij heeft als het ware een Din-mark mee gekregen met zijn geboorte en hij zou zo graag iets willen zijn. Een enkeling kan dat, doordat hij over de verstandelijke vermogens beschikt. Hij kan dan boven de massa uit komen, maar heel veel mensen kunnen dat niet. En het zijn juist deze mensen die wij in de z.g. uitverkiezingsgodsdiensten zien. Ik wil helemaal niets slechts zeggen b.v. van Jehova's getuigen. Het zijn hele goede mensen en men zou willen dat menigeen, voor hetgeen hij het hoogste acht, evenveel overhad als zij. Maar deze mensen hebben niets meer om zich op te beroepen buiten dat ene: "Wanneer ik mijn plicht doe, dan behoor ik tot de uitverkorenen; ik ben anders dan anderen".

De behoefte om anders dan anderen te zijn prevaleert overal waar we het magische, het godsdienstige ritueel zien ontstaan. Zeer veel kleine groepen danken hun bestaan en hun aandacht uiteindelijk alleen daaraan, dat ze een mens voor een ogenblik ontrokken aan zijn onbetekenendheid.

Verschijselen als b.v. de predikingen van Billy Graham - u ongetwijfeld bekend - hebben wat dat betreft werkelijk ongezonde aspecten. Het naar-voren-gaan en schuld belijden, hetgeen we trouwens ook al eerder zien bij andere revivalists, dat is niet alleen maar een God zoeken, nee het is gelijktijdig je gal over jezelf uitspuwen, het brandpunt van de belangstelling zijn en nog gewaardeerd worden daarvoor ook. Er zijn vele motiveringen te vinden, ik heb nu maar enkele drijfveren aangestipt die in het godsdienstig leven in deze tijd een rol spelen.

Als u het mij vraagt, moet je met deze dingen allereerst rekening houden, want een godsdienst die al die ouwe waarden blijft behouden, zoals ze nu bestaan, die kan niet functioneren. Dat is begrijpelijk. De oude godsdienst is een godsdienst die den mens wantrouwt. De oude godsdienst is doordezemd met 'gij zult niet's' (en dan staat er een apostrof tussen die t en die s van niets). Maar je zou deze net zo goed weg kunnen laten. Je mag niets, je móét alles. Dat kan niet meer in een maatschappij waarin de mens volledig ingeschakeld wordt in een massaliteit, die zijn eigen geestvermogens, zijn eigen materiële potentie als het ware teniet dreigt te doen.

Zo zal een godsdienst die in deze revolutie - op het ogenblik is die al aan de gang - ontstaat, zeker niet onchristelijk behoeven te zijn, maar zij zal zich toch wel moeten ontdoen van een groot gedeelte van de moraliteit die nen verkeerdelijk christelijk

pleegt te noemen. Zij zal zich zeker wenden tot Jezus. Misschien niet in de figuur van een goddelijke verlosser, maar altijd toch wel in de figuur van EEN die ons de weg toont. Dat Jezus de Weg en de Waarheid is zal ook in de toekomst de christenheid erkennen. Maar men zal die Jezus niet meer willen zien als iemand die boven ons staat. We hebben geen behoefte aan gezag. Jezus die boven ons staat wordt een soort bureaucraat, door God aangesteld, die genade uitdeelt en de mens heeft behoefte aan een vriend, die naast hem staat als een mens.

Wanneer die Jezus ook méér geweest heeft mogen zijn is dat niet van belang. Hij moet mens zijn. Deze tendens komt u vandaag aan de dag al zien b.v. ten aanzien van ideeën als 'de onbevleete ontvangenis' bij de katholieken, de vermenselijking van Jezus in vele vrijzinnige gezindten. Maar het moet verder gaan dan dit. Godsdienst is een systeem geworden in deze tijd, dat gebruikt wordt om de maatschappij te rechtvaardigen. Godsdienst moet weer worden: De persoonlijke godsbeleving, waardoor men zichzelf weer tegenover God rechtvaardigt. En die rechtvaardiging van het 'ik' tegenover God, is het belangrijkste. De maatschappij die eruit voortvloeit is als het ware een nevenverschijnsel, een soort toegift, het zegeltje dat je bij de aankoop krijgt.

Wat zijn nu de belangrijkste principes op de wereld die bij zo'n hervorming, bij zo'n rebellie een rol kunnen spelen? De eerste is u algemeen bekend: "Bemin uw naasten gelijk uzelf en God boven alle dingen". Maar een ander zegt: "Er is geen God dan God, zo zult gij zijn, rechtvaardig en edelmoedig en erkennen de Wet". Een zeer vrije vertaling van een klein deel van de soera van de Koran. U kunt het lezen bij het Boedhisme dat via Sen en Sjintuïsme, daarvan afgeleid, dit ook een heel grote invloed heeft: "Gij zult u onthechten van alle dingen; gij zult mededogen kennen met alle leven en gij zult het hogere erkennen in u te allen tijde."

Dan komt er nog een vierde principe bij; dat hebben we ook nodig, dat is n.l. in het marxisme. Het heet sociale rechtvaardigheid, maar in feite betekent het: In kameraadschap zijn wij sterker dan alle dingen ter wereld. U neemt het mij niet kwalijk dat ik ook hier vrij vertaal, maar u kunt een zinsnede, alinea beter gezegd - ongeveer drie regels - aantreffen in de toespraken van Lenin te Moskou, waarin precies het zelfde voorkomt. Het is dit dat op de achtergrond zweeft van een groot gedeelte van het communistisch denken. Het communisme is een - zij het - materialistische - godsdienst. De God is de materie, de staat. Goed maar het is een godsdienst. Een reformatie is dus kennelijk alleen mogelijk wanneer wij dit baseren op het contact met de mens. Of we dat nu kameraadschap noemen, of we dat mededogen noemen, of we dit edelmoedige rechtvaardigheid noemen of naastenliefde, dat maakt weinig uit. Het contact met onze naaste is het belangrijkste.

Nu heeft het leven een hele hoop grenzen gesteld tussen de mensen. Er zijn veel grenzen bij waarvan we moeten zeggen: Die zijn redelijk, volgens de maatschappij zelfs onvermijdelijk. Maar op een gegeven ogenblik moet je die grenzen kunnen overschrijden. Zij zijn niet de essentie van de godsdienst of de essentie van de maatschappij, zij zijn alleen maar de eenvoudige gebruiksregels. Zo iets als een verkeersregel, die ongetwijfeld ergens wet is, maar die je soms moet overtreden omdat anders het verkeer vast zou lopen.

Dan wil ik uitgaan in de eerste plaats vanuit de christelijke terminologie, die u ongetwijfeld goed kent. Dan begin ik maar met: "Heb uw naasten lief gelijk uzelf en God boven alle dingen". Als ik God boven alle dingen lief moet hebben, dan moet ik beseffen hoe God meer waard is dan alle dingen. Ik moet dus beseffen hoe Hij in alles leeft; maar dan is er ook niets meer onbelangrijk of waardeloos. De godsdienst moet niet iemand naar een kerk trekken, hij moet die mens leren God overal en te allen tijde te ontmoeten.

Een kerk moet geen gezag geven aan een enkele gediplomeerde of gewijde. Maar zij moet als het ware de mens zelf maken tot drager van God, tot drager van de goddelijke boodschap. Dat lijkt bedenkelijk veel op een happening, ik ben ervan overtuigd. Maar is het niet beter een happening te hebben waarin je God dichtbij voelt dan een regelmatige kerkdienst vol wijding, statie met koorzang en al wat er bij behoort, waarin je uiteindelijk alleen maar hoopt dat de preek niet te lang zal zijn? Hier zit het essentiële.

Dan: Heb uw naasten lief gelijk uzelf. Alles wat je jezelf dus gunt, moet je je naaste ook gunnen. Dat is natuurlijk wel heel moeilijk. Als je voor jezelf een jas wil hebben, dan moet je een naaste ook een jas gunnen. En wat meer is, je moet die ander niet onmogelijk maken om een jas te krijgen zoals jij hebt. Wanneer die naaste andere begeerten heeft die nog wat verder gaan, dan moet je daar begrip voor hebben en ze desnoods toestaan wanneer ze jou persoonlijk niet schaden. Pijnlijk? Natuurlijk!

Wanneer ik aan mezelf denk, dan denk ik aan mezelf als iemand die recht heeft op het meegevoel van de wereld. Als je pijn hebt, dan wil je beklagd worden; als je geluk hebt, dan wil je benijd worden. Dus beklag en benijd anderen. Het is de kunst om wat je voor jezelf wilt in een ander terug te vinden en een antwoord te geven. Dan moet u zich niet vergissen. Men heeft dat begrip van naaste of evennaaste wel eens een keertje geïnterpreteerd als al het levende. Dat is in theorie waar, in de praktijk is de naaste datgene of diegene waarmee we te maken hebben. Per slot van rekening, het is heel aardig om te vertellen dat u de naaste bent van een of andere zoeloe die op dit ogenblik een geheimzinnige maandans gaat dansen, maar dat zegt u niets, want u kent hem niet. Wanneer ik die mens ontmoet, wanneer ik hem ken, dan is het anders. Dan kom ik vanzelf tot het eerste principe dat in die moderne godsdienst thuis hoort. De belangrijke grens tussen goed en kwaad is gelegen in: Ik doe een ander niet aan wat ik zelf niet wil lijden. Als de mensen daarmee begonnen, dan zou het een schitterende oplossing zijn voor een hoop problemen.

Maar er moet méer zijn, want een godsdienst moet God ergens beleven en zonder rite gaat dat niet. Dan zegt ditzelfde principe, dit uitgaan van wat de naaste wil, elk gebeuren - onverschillig wat - desnoods het bekladden van het lieverdje in Amsterdam kan een rite zijn, waarin ik God vind. Want het is niet de handeling die bepalend is, het is de bedoeling, het is de wil die bepalend is. Dan krijgen we een hele hoop groepen die elk voor zich op den duur een eigen ritueel hebben. Maar in een moderne godsdienst - en u zult zien dat het die kant uit gaat, zelfs bij de nu bestaande godsdiensten - moet het mogelijk zijn dat iemand aan een bijeenkomst, aan een rite van een andere groep deelneemt.

Waarom moet de katholiek altijd katholiek naar de kerk? Laat hem eens een keer naar de moslims gaan, laat hem een keer gaan naar de boedhisten, laat hem voor mijn part naar gereformeerd, her-

vormd, nederduits of wat anders gaan, laat hij God vinden in elke gemeenschap waarmee hij harmonisch kan zijn.

Kijk, daar krijgen we eigenlijk het eerste dat voor de reformatie, de omwenteling, de revolutie noodzakelijk is. Een mens mag en kan niet geketend worden aan een bepaald kerkgenootschap met allerhand straffen wanneer hij zich tot een ander kerkgenootschap wendt, al is het maar de uitstoting uit zijn eigen kerkgenootschap. Hij moet het recht hebben om overal waar hij God denkt te kunnen vinden Deze te kunnen zoeken.

En dan is de tweede reeks al heel eenvoudig. We hebben geen behoefte aan geboden die ons zeggen waarvan wij ons op God's gezag hebben te onthouden. Wij hebben behoefte aan de mogelijkheid de offers te brengen die wij in onszelf voelen dat God van ons vergt. Geen vaste dagen van onthouding meer voor de katholieken of van vasten en geen vaste regels meer en ook geen vaste eis van zo veel kerkegeld. Het moet spontaan en het moet vrijwillig zijn.

U zegt hier misschien: "Nou ja, dat is een beetje te gek". Neen, een kerk die niet kan bestaan uit de vrijwillige offeranden van haar gelovigen, is niet waard dat ze bestaat.

Dan zullen we verder moeten begrijpen dat een overbrugging moet worden gevonden tussen de mens en de mens. De moderne godsdienst zal niet alleen maar het contactcentrum moeten zijn of de contactmogelijkheid tussen mens en God, óók tussen mens en mens. De mensen zullen elkaar moeten kunnen ontmoeten. En ze zullen gezamenlijk als het ware ook God moeten kunnen vinden. Maar God vinden in de abstractie dat is verrekt moeilijk. Maar God te ontmoeten in een medemens, beseffen dat Hij er is, is gemakkelijk.

U weet misschien dat aan het einde van de grote vasten, de Ramadan, bij de islamieten het gebruik is, ja zelfs verplichting, om gaven te schenken aan bedelaars. Men zegt in het Westen altijd dat die bedelaars in het Oosten zo brutaal zijn. Ze zijn niet brutaal, maar de zaak staat anders dan u denkt. De bedelaar bewijst u een dienst door u in staat te stellen een aalmoes te geven. Hij bedelt in feite niet. Hij stelt u in staat om een goede daad te verrichten, om te tonen dat u één bent, óók met de armen van deze aarde. Kijk, dié mentaliteit zal in de moderne godsdienst ook een heel grote rol moeten gaan spelen. Het is niet meer: Wat doe ik voor jou, neen, het is eenvoudig: Wat is er nodig?

Ik heb geen missie nodig, geen zending om het woord te verkondigen. Oh anathema, wat zouden ze hier allemaal op mij afvliegen wanneer ze hier zaten de theologen. Geen missie, geen verkondiging van het woord, want dat woord vraagt geen verkondiging. Wat je verkondigen moet, dat is de wijze van leven. Je moet bewijzen dat het beter is om te leven als een werkelijk christen of wat dat betreft, als een werkelijk boedhist of een werkelijk islamiet. Léven, niet leraren. Práktiseren, niet belijden. Dáar moet het naar toe. En u zult begrijpen dat een moderne godsdienst er heel anders uit komt te zien dan de hedendaagse.

Het wil niet zeggen dat de kerken weggaan, zeker niet, want kerken zijn ontmoetingsplaatsen waar mensen toch elkaar en God kunnen vinden. Er wordt aan zekere eisen, ook van de moderne godsdienst voldaan. Maar het belangrijkste is, dat de kerken de praktijk leren.

Kijk eens, wanneer de paus bidt voor Vietnam, dan is dat heel mooi en wanneer die paus dan verder God dankt dat er twee dagen wapenstilstand is, dan is dat huichelarij! Die paar doden die dan niet vallen in die twee dagen, die maken op het geheel niets uit, dat verandert aan de toestand niets. Je kunt zeggen dat je de macht moet handhaven, goed, laten we dat dan zeggen, maar laten we het dan ook toegeven. Niet met mooie praatjes, niet met: "Wij doen het voor het volk en voor de mensheid", wat vele Amerikanen geloven, dat is het bittere ervan. Zij menen dat hun kinderen sterven voor vrijheid en democratie en in feite helpen ze om hen te vermoorden. Dat is het punt hier. Zij geloven dat het God's wil is. Dat het de kruistochten zijn zoals de eenvoudige mensen eens zijn uitgetrokken met een piek en misschien (zo rijk waren ze dan nog) met een lederen helm op en niet wisten dat hun strijden en hun lijden uiteindelijk hoofdzakelijk diende voor de verrijking van verschillende van die mooie ridders in maliënkolder.

Het klinkt misschien gemeen om het zo te zeggen, maar een kerk kan zich niet uitspreken via politiek. Zij kan zeggen 'ja' of ze kan zeggen 'nee'; de kerk kan niet zeggen: Ik ben vóór het communisme of ik ben er tegen, de kerk kan zeggen: Wij zullen bewijzen dat wij betere kameraden zijn dan de communisten, ook voor de communisten. En dan valt de zaak vanzelf plat, dan is er geen bestrijding mogelijk.

De moderne kerk moet een soort geestelijk judo zijn. Geen poging meer om de vijand weg te drijven, geen tegenover-de-duivelstaan en hem op een afstand houden met een vlammend zwaard. Dacht u nu werkelijk dat die duivel zo stom was om te blijven staan als u daar staat met een vlammend zwaard? Weet u wat hij doet? Hij roept de brandweer. Dit klinkt als een grapje, maar dat is het niet. Geloof me, het is betrekkelijk bitter, maar het is waar. Het duistere, het demonische maakt er gebruik van dat u strijden wilt. Het ware christendom is het erkennen van alles wat jezelf betreft, onverschillig of het goed of kwaad is. Het ware boedhisme is het ontzichtheid zijn, waardoor het je niet van belang is wat er met jou gebeurt zolang in je mededogen van de wereld, dit voor de wereld iets betekent.

En bij de islam betekent het helemaal niet of je nu resultaten hebt of niet; belangrijk is dat je handelt volgens de goddelijke rechtvaardigheid, de gerechtigheid die de profeet heeft gepredikt. Al het andere komt er niet op aan.

En zelfs in het communisme komt het niet op de resultaten aan, het komt er op aan dat je je gedragen hebt als een waar kameraad.

De wereld van vandaag kijkt steeds maar naar de resultaten. Die resultaten zien we dan ook. De moderne staten zijn een soort godsdienst in zichzelf geworden en ze hebben net zoals de kerken grote kathedraalen voor zichzelf gebouwd van glimmend steen met vele ramen, met vele mensen. En wat zijn ze eigenlijk? Zijn ze niet gelijktijdig een symptoom van ontmenselijking?

De kerken hebben overal hun bidkapellen, hun kerkgebouwen, hun gemeenschapshuizen. Je hebt een hele hoop van die dingen, je hebt de St.-Jozefsgezellen en de Mariavereniging, de christelijke jongemannenvereniging, de jongevrouwenbond. Je stikt in die bonden, allemaal met een eigen gebouwtje.

Weet je vandaag of morgen krijg je nog sectarische vliegenmeppers ook. Dan moet je eerst kijken of het een katholieke of 'n protestantse vlieg is vóór je weet met welke mepper je mag slaan!

Kolder! Dat is een hele hoop geld en een hele hoop moeite alleen maar in een splijtzwaam, in organisatie, gegooïd. Maar is God dan te organiseren?

God is niet te organiseren. God is. God is in ons, God leeft in ons. Wij weten wat God in ons wil. Dan kan een ander ons nog zo veel vertellen, die weet er niets van. God weet het. Als we eerlijk zijn in onszelf tegenover die God, tegenover onszelf. Nu kunnen we wat dat betreft geen kwaad doen. Dat is verschrikkelijk dat ik dat zeg.

Ik heb al gezegd, géén missie. Laat die arme heidenen alleen maar zien hoe je goed leeft, dat is veel beter. En nu zeg ik: Er is geen zonde! Heer waar moet dat heen als er geen zonde meer is? Daar is geen zonde. De kerk heeft met zonde, zondigheid de wereld vergiftigd en de mensen vergiftigd. Ze heeft de vrome kwezels ontdaan van alles wat werkelijk leven betekent, heeft ze gemaakt tot verzuurde verdroogde mensjes. Op die manier heeft ze mensenlevens gebroken. Op die manier heeft ze geprobeerd historie te maken met de zonde.

Maar laten we nu even nagaan de zaak, zoals ze is, zoals die modern gezien moet worden. Wij zien hier dit complexe heelal. Dat is God's werk; God stelt de wetten; die hoeft de mens niet uit te leggen. Dan kunnen we wel zeggen, dat wat Mozes eens op de berg heeft gekregen, dat dat voor ons ook nog geldt. In zekere mate zal dat waar zijn, dat zijn de wetten van een maatschappij, van een volk. Eigenlijk alleen de drie eerste geboden hebben een beetje zin. Die hebben betrekking op God. God heeft wetten gesteld, God heeft ons geschapen zo we zijn, mens of geest,

Nu moet u eens vertellen wat zou u denken van een God waarvan (en dat doet de kerk toch) verteld wordt dat Hij u geschapen heeft met allerhand mogelijkheden, met allerhand neigingen, dát is allemaal verkeerd, dát is zondig, dát mag niet, dát is gemeen, dát is vies, dát is vuil, dát is laag. Nu moet u mij eens vertellen, wat denkt u van een dergelijke God? Wat moet een modern mens in deze wereld denken van een God die aldoor mee staat te roepen tegen de dingen die die God zelf heeft geschapen?

Dat is niet logisch en daar kun je dus in de moderne tijd niet meer mee komen aandragen. Misschien dat ze het nog een tijdje geloven, dat ze zich nog een tijdje zoet laten houden. Best, maar dan is het voorbij. En tóch moet er ergens een regel zijn. Die regel ligt - geloof ik - in onszelf. Wanneer ik eerlijk tegenover God sta, dan heb ik ook geen enkele reden om wat ik ben of wat ik doe geheim te houden. Eerlijkheid, je moet eerlijk kunnen zijn.

Ik stel me zo voor dat die gemeenschapper, die godsdienstige gemeenschapper van morgen misschien in een salon, in een bridgekamer, in een kerk, in een onderzeeër of ergens op de Brink of op het Janskerkhof in Laren bij elkaar komen. Gewoon een ploegje mensen. De manier waarop ze God eren, dat ligt aan hen zelf, maar een ding zullen ze gemeen hebben, zij zullen voor elkaar geen geheim hebben. Dat is eigenlijk de manier om af te rekenen met al dat kwaad, met al de zonde.

Een oorbiecht is schitterend. Maar die oorbiecht geeft toe dat er dingen zijn, die niet mogen. Maar wanneer ik eerlijk leef en ik denk 'Ik heb alles goed gedaan', dan hoef ik niet te gaan biechten. Laat ik vertellen wat ik goed heb gedaan; verdorie waarom zo negatief? U zit hier zo bij elkaar, u hebt in uw leven een hele hoop goede dingen gedaan en natuurlijk een hele hoop verkeerde

dingen - praten we niet verder over vandaag. Maar als u nu naar God gaat, dan moet u zich dat voorstellen alsof u naar de koningin gaat; u neemt iets mee van thuis. Wat neemt u mee? De asbak? Of het beste dat je hebt? God is heiliger dan een koningin of wat dan ook. Als u naar God toe gaat, dan moet u kunnen zeggen: "God, hier, dat is misschien het weinige goede dat ik heb, dat is voor U; dat is mijn uitdrukking van Uw wezen"; dan kan ik de eenheid met God vinden. Dan kan ik in plaats van tegenover een vorst te staan op een gegeven ogenblik zeggen: "Hé, hier is God".

Kijk, de kerken roepen "Zonde!" Ik zeg: "Deugd, het goede; het antwoord geven op die kracht die in je leeft; antwoorden op God." Niet in de zelfverheffing van: Ik kan het wel, maar in het besef van ik kan misschien maar héél weinig, maar door die God, positief zijn. Dát is de hoofdzaak!

Dan stel ik me voor dat er later in die moderne godsdienst geen gepraat meer zal zijn over de vraag of je wel of niet de pil mag nemen. Ik kan begrijpen, dat voor sommige oude kardinalen dit een heel bittere pil is, natuurlijk, en dat sommige dominees er in stikken. Ik kan het best begrijpen. Die mensen denken anders, maar zij denken in een systeem. Dat heeft toch niets met God te maken?

Als ik per ongeluk een kind krijg - nu ja, gelukkig kan 't mij in deze omstandigheden niet gebeuren - maar stel u nu voor, per ongeluk. Loop ik met die ellende negen maanden en dan komt er eens één ... en nu ja, het is wel goed en lief, laat ik er maar voor zorgen, enz. enz. Is dat een welkom aan een nieuw leven? Neen! Zeggen: God, nú voel ik dat het tijd is. God geef me nú b. w.v. spreken, alle krachten samen. Nú deze uiting van liefde. En dan moet je niet vragen, hoort er een ring bij en een trouwboekje of niet, neen, nu is het moment dat het kind moet komen. Nú is er iets van volmaaktheid. Denkt u dan niet, dat dat beter zou zijn? Denkt u niet dat God een veel beter antwoord zou geven?

Je gaat toch ook niet zeggen: Vandaag is het tijd om een roman te schrijven? Dan neem je tien apen en je zet ze aan de tik-machine, het bekende verhaal. En als ze een miljoen jaren getikt hebben, dan hebben ze alle bekende romans getikt. Maar je hebt geen behoefte aan een bekende roman. Je moet iets hebben dat leeft. Maar als je nu maar één figuur hebt, misschien een krankzinnige figuur, waarmee je niets kunt doen, één figuur in jezelf die leeft? Je gaat die omschrijven, je gaat kijken wat die doet, dan ontstaat er iets goeds.

Je gaat dichten - rijmen kan iedereen, ik ook - maar een werkelijk gedicht. Gedichten kunnen toch alleen geboren worden in de emotie van iets, anders niets. Je kunt duizend keer een stukje muziek spelen, maar werkelijk die muziek beleven, dat kun je alleen op het ogenblik dat je gegrepen bent, dat je die viool grijpt en dat het lijkt dat die strijkstok vanzelf gaat. Het leeft buiten je om haast, je straalt het uit. Dát is leven!

Natuurlijk, je kan zo'n viool elke dag doorzagen voor je brood, dat kun je nog klassieke kunst noemen ook, maar daar heb je niks aan. Je moet de eeuwigheidsbeleving, de emotionaliteit die verder gaat dan je eigen menselijk wezen, diè moet je waar maken. Die moet je leven, dat is het ogenblik. Al het andere is onbelangrijk. Of je nu een broodje met kaas eet of broodje/kip, wat maakt het uit? Maar.. maar één woord vinden, één gebaar vinden, God vinden. En dan die gave nemen, koesteren in jezelf en dan zeggen

tegen de mensheid: "Hier, die gave heb ik, dat leeft in me, neem ervan want wij zijt mijn naaste", of "Je bent mijn kameraad" of "Ik kan u niet zien zonder datgene dat ik bezit" of wat voor term je ook wilt gebruiken. D a t is de moderne godsdienst. Chaotisch vanuit het moderne principe, krankzinnig misschien en sectarisch vanuit de huidige opvattingen, maar dan een godsdienst waarin God suprême regeert, en niet de zelfrechtvaardiging van hen die belijden.

Ja, die revolutie is aan de gang, Vrienden, en daarmee kom ik zo langzamerhand aan het einde van mijn inleiding. Ik ben misschien wat emotioneel, maar het is een onderwerp dat me hier en daar pakt. Ik denk wel eens: Mensen, als ik jullie aan het verstand kon brengen hoe goed het is om eenvoudig te weten dat God er is zonder allerhand franje en tierelantijnen, als je dát kon weten zoals ik het weet, dan zouden we niks meer nodig hebben.

Ja, matuurtlijk, we zouden een hele hoop te doen hebben - ik heb ook een hele hoop te doen - maar we zouden niets meer nodig hebben, ik bedoel we zouden gelukkig zijn. Het paradijs zou drijven boven alle zorgen en alle ellende waar we misschien nog mee te maken hebben. We zouden krachten hebben om alles te doen omdat dát geluk is, maar daar wou ik niet over praten.

Wanneer u de moderne kerken ziet, dan ziet u twee verschijnselen. U ziet enerzijds de behoefte tot samengaan, samenwerking, de oecumene b.v. in het christendom, maar daarnaast ook wel degelijk toenadering van andere religies tot elkaar, de poging tot samenwerking.

We zien daarnaast een toenemende ontkerkelijking. Nu is die ontkerkelijking niet zo omvangrijk als u zou denken, het zijn heus niet allemaal legekerken, maar de helft van degenen die in die kerken zitten, komen daar omdat ze het gewoon zijn, niet omdat het wat betekent en misschien wel meer.

De betekenis is weg gevallen. De wapens die men daartegen hanteert zijn veelvuldig. Eerstens kennen we daar natuurlijk het moderne, het actualiseren van de dienst, waarbij wij spreken over moderne dingen, waarbij we de gemeente proberen te betrekken in de dienst, in de rite, waarin we de landstaal gaan gebruiken bij de katholieken b.v. in plaats van een of ander latijn waar niemand iets van verstaat, als hij het niet eerst geleerd heeft. En daarnaast zien wij - dat is toch wel ergens hoopgevend - een rebellie die tracht van het onaanvaardbare af te komen.

Kijk eens, God is niet onaanvaardbaar, God is een ervaring. Je ervaart God, of je ervaart God niet. Eéns in je leven kun je Hem ervaren misschien, en ook duizend keer in je leven. Dat weet niemand. Deze ervaring God's is een zekerheid, het is de zin van je bestaan. Laat ik het zo zeggen: Of je dat nu de staat noemt of dat je dat God de Vader noemt of Christus of Allah of dat je spreekt over de Boeddhisatya's die drijven in de daadloosheid van het eeuwigeschone Nirwana, Allemaal mooi, allemaal aardig, maar je hebt er niks aan; het zijn termen. Het moet een beléving zijn!

Ik geloof dat in de kerken op het ogenblik een tendens aan de gang is. Niet alleen maar die éénwording, maar ook naar een Godsbeleving, naar een begrip dat wat verder gaat dan de rite en de hiërarchie. Wanneer die hiërarchie eenmaal valt - dat zal nog enkele generaties duren - dan zullen we veel van hetgeen ik hier vanavond gezegd heb ook in de gevestigde kerken op zien treden. Dit is een behoefte van de mensen. We zouden ontdekken dat gebe-

den niet in een boekje mogen staan. Dat een gebed, dat in een boekje staat, een gedicht is geworden, een stuk literatuur en niet meer is het innerlijk gesprek met het hogere van een werkelijk gebed.

Wij zullen zien dat in deze tijd eigenlijk al de mensen terugkeren naar de kerken - en dan moeten we onder kerken esoterische genootschappen en al dat andere verstaan - dat ze in die kerken gaan zoeken, maar dat ze gelijktijdig die kerken verwijten maken. Dat ziet u op het ogenblik heel veel. Denkt u maar eens aan het ageren van gelovige jongerengroepen ook binnen de kerken. Wij zien dat de mensen in die kerken de gemeenschap zoeken met God, maar ook met de gemeente en dat ze gelijktijdig weigeren een gehoorzaamheid te aanvaarden die hen persoonlijk onredelijk schijnt. In de plaats van het absolute gezag komt als het ware het beredeneerde, het samenwerkende gezag. Ik geloof dat deze tijd aardig op weg is, maar ik geloof ook, dat deze tijd de blindkleppen af moet doen of de schuwkleppen, als u het zo noemt; dat men afstand moet doen van het denkbeeld, dat moraliteit en zedenleer godsdienstig zijn. U moet begrijpen dat die dingen maatschappelijk zijn. Pas wanneer we God bevrijden van het bureaucratistische mom dat we Hem hebben gegeven, zullen de mensen Hem weer in werkelijkheid zien en beleven. Pas wanneer je God in werkelijkheid BELEEFT, kan een mens waarlijk God dienen en zó in gemeenschap met anderen waarlijk godsdienstig zijn.

Dat is het einde van de inleiding. Ik hoop dat u me hebt kunnen volgen. Ik geef toe dat ik me hier en daar heb mee laten slepen maar dat was niet uit medelijden met u of medelijden met mezelf, dat was alleen omdat ik het gevoel heb dat wij hier als gemeenschap zo waarlijk godsdienstig kunnen zijn. Dat God de essentie is en als we die essentie proeven, ach, dan is al het andere een bijkomstigheid en misschien heb ik geprobeerd dát door te laten dringen, ik weet het niet. Ik heb gedaan wat ik kon in ieder geval. Zou het te onsamenvattend zijn, heb ik dingen overgeslagen, heb ik misschien tegen zere schenen geschopt? Na de pauze kunt u met vragen en opmerkingen naar voren komen en dan kunt u rustig zeggen: "Ik vind dat het niet juist is, of, zeg eens of je nog meer kolder weet," dat mag u ook rustig zeggen. Helemaal geen bezwaar tegen, het is de orde der verdraagzamen hier tussen twee haakjes. Denkt u er ook nog eens een keer aan als u lid bent? Ik zal proberen op elke zinnige vraag een zinnig antwoord te geven, zover mij dat mogelijk is; op elk commentaar mijn tegengcommentaar te geven. Alleen één ding houdt u mij ten goede, ik wil gaarne geloofspunten tegenover elkaar stellen, maar u moet me niet kwalijk nemen dat ik daar niet over wil debatteren. Want wie kan er over iets dat in hem leeft debatteren met een ander, die misschien hetzelfde beleeft, maar het heel anders uitdrukt, dan zouden we elkaar maar misverstaan. Vrienden, aangename pauze!

NA DE PAUZE.

Ik hoop dat u aangenaam gepauzeerd en gebabbeld hebt. Nu zullen we eens gaan kijken wat er aan vragen en bezwaren naar voren zijn gekomen in verband met deze inleiding. Zover ze het onderwerp betreffen, zou ik graag eerst de schriftelijke vragen

beantwoorden.

x Met uw opvattingen ben ik het honderd procent eens en het was een heel fijne gewaarding je eigen ideeën zo uit de mond van iemand van het hiernamaals te horen. Maar hoe moet men deze ideeën aan orthodoxe mensen uitdragen? Ik voer al twee jaar een gevecht met mijn moeder om haar levensvreugde te geven. Maar zij wil er niet van horen, Hoe pak je dit aan?

- Ik hoop niet dat u me ongevoelig vindt, wanneer ik me allereerst afvraag of uw moeder het erg leuk vindt om een robbertje verbaal te boksen. Ik geloof dat je moet beginnen met deze dingen te leven. En het eerste principe - omthoudt u dat nu a.u.b. g o e d - dat is dat de ander recht heeft om te denken en te geloven zoals hij wil. Waarom zou je dat gaan uitdragen, waarom zou je daarover gaan vechten? Leef er naar en ik ben ervan overtuigd, dat wanneer je leeft met God in je hart, wanneer je leeft met die levende vrijheid, met die vitaliteit, die kracht die daar absoluut ligt in dit gemoderniseerd godsdienstig leven, dat de ander zal zeggen: Hé, er moet toch wel iets zijn.

Misschien mag ik u hier wijzen op Jezus. Het is misschien 'n erg versleten voorbeeld, maar het doet het zo goed, en het is nog altijd zo heerlijk juist. Wanneer die apostelen uitgaan, dan zeggen ze tegen Jezus: Ja maar Heer, als we nou eens ergens komen en ze luisteren niet (Petrus denkt, als ik dan mijn zwaard eens zou nemen, dan zou ik mijn gehoor misschien wel bij elkaar kunnen ranselen). Wat zegt Jezus? Nou, wanneer je in een vreemde stad komt, ga het eerste huis binnen en zo men u niet ontvangt, ga naar het volgende en zo verder. En indien men u geen gehoor schenkt, schud het stof van de stad van uw voeten en ga verder.

Dat is natuurlijk pijnlijk als je blaren op je voeten hebt, dat kan ik me begrijpen; maar hoe duidelijk zegt e.e.a. ook tegen de mensen: "Denk er om, je moet de ander niet tegen zijn wil bekeeren". Je moet die ander niet dwingen om je te helpen of gastvrijheid te geven of wat dan ook, om Jezus' naam, enz. Je moet alleen maar bereid zijn om die ander door j'ouw kracht van leven en denken te helpen. Dan zijn het misschien de radelozen die bij je komen, maar als er iemand bij je komt die zegt 'En ik weet het niet meer! laat dan die kracht van God in je spreken en dan zal die ander ook begrijpen waar het om gaat.

Per slot van rekening, orthodoxe mensen zijn mensen die zitten in een bepaald corset geregen. Weet u, u vraagt van iemand die heel nauw ingesnoerd zit in een baleinen corset, zo dat ze zich haast niet bewegen kan, dat ze even zal bukken en dan nog de ochtendgymnastiek zal meedoen. Dat gaat niet! Het is gewoon onmogelijk om dat te vragen, vooral wanneer dat oudere mensen zijn.

Maar heb uw naasten lief gelijk uzelf. U zou graag begrepen worden, probeert u dan ook die oudere vrouw te begrijpen. Handel naar de God in uzelf, maar probeer vooral ook te begrijpen wat zo'n orthodoxe oudere vrouw van u eist en vraagt, en kom eraan tegemoet zover als het mogelijk is zonder in te gaan tegen die God die u in uzelf kent, dan brengt u de zaak pas in praktijk. Dat is de enige oplossing.

x Als zo iemand nu nooit blij is, nooit. En als je haar daarop attent maakt, dat dat wel eens kon voortkomen omdat ze geen blij geloof heeft, dan is het opeens: Ik wil niks meer horen. Dan schijn je toch een punt te raken.

- Ja goed, maar dan is zo iemand daar bang voor. Als zo iemand

nu zegt tegen u - dat ligt dus heel anders. Wanneer zo iemand tegen u zegt 'Ja er is tegenwoordig geen vreugde meer in het leven', dan moogt u antwoorden: "Ja, maar je hebt ook geen blij geloof". Dan is er een aanleiding. Maar als die ander een lang gezicht trekt moet je niet zeggen: Nou wat zie je er weer sikkeneurig uit, je hebt ook geen blij geloof. Mag je niet doen. Dát is het verschil.

Wij moeten antwoorden op de ander. Wij moeten onze naasten lief hebben gelijk onszelf, dat wil zeggen dat we die naasten niet moeten gaan omboetsen naar het model van onszelf. Dat is het be-roerde, dat maken de meeste mensen er van. Zou u graag willen worden omgevormd naar de ideeën van een of andere denkbeeldige meneer of mevrouw? U zou er niet voor voelen, u bent toch uzelf, dat wilt u graag blijven. Dat wil uw naaste ook. Als die naaste dan een somber geloof heeft, nou ja, goed. Het is jammer; wanneer u die naaste kunt helpen door op uw manier nog iets op te brengen, hoe dan ook, goed, prima! Maar u moet niet proberen om die ander er toe te brengen die geesteshouding te wijzigen zonder dat daar 'n behoefte aan bestaat.

Jezus zegt niet: Jongens ik kom wel naar je toe en ik zal je de zaligheid in slepen, al moet ik je ervoor kapot slaan. Jezus zegt: "Kom tot mij, gij die belast en beladen zijn. Komt tot mij". Nu zijn wij wel Jezus niet, maar ik geloof dat we dat toch wel op dezelfde manier moeten bekijken. Wij moeten niet iemand tegen wil en dank willen helpen. Wij moeten iemand helpen, wanneer die ander aan die hulp behoefte heeft, wanneer hij ze wenst.

Mag ik nog een voorbeeld geven, dan geloof ik dat ik de vraag beantwoord heb. U hebt misschien wel eens een blinde of een gebrekkige op straat gezien. Dan moet u eens opletten, dan zijn er van die heel goed bedoelende mensen, die komen helpen. Die willen die blinde even helpen om over te steken en die willen die gebrekkigen eventjes helpen met pakjes dragen. Dan ziet u dat die mensen dat niet eens prettig vinden. Ze willen graag zichzelf zijn. Ze willen hun idee van gelijkwaardigheid hebben en door naar hen toe te gaan en te zeggen 'Zal ik u even overzetten', of 'Zal ik uw pakjes even voor u dragen' zeg je dus in feite, je bent minder dan ik. Dat is geen naastenliefde meer. Maar kijken wanneer die ander in moeilijkheden is en dán zeggen 'Kan ik soms iets voor u doen?' wanneer ze eenmaal stil staan, wanneer ze hopeloos staan te kijken, dán is het wat anders. En wanneer die blinde naast u staat en die zegt "Zou u me even over willen brengen?", dan is de logische reactie "Maar natuurlijk". Maar niet zeggen 'Zal ik even', neen, laat ze zelf. En als die blinde oversteekt en u denkt dat het gevaarlijk is, dan blijft u er een paar passen achteraan, maar u zegt niets tot het ogenblik dat het gevaarlijk is en dan zegt u "Wacht even, gevaar".

En als die vrouw met die pakjes werkelijk niet verder kan en ze wil verder gaan, gebrekkig als ze is, blijf in de buurt en als ze wat laat vallen, raap het op en zeg "Zal ik het misschien even voor u dragen". "We lopen toch samen, zal ik het een stukje voor u dragen?" Laat de mensen toch vooral hun eigen eer, hun eigen waardigheid.

Een mens dat zijn hele leven op een bepaald geloof heeft gebouwd, kun je niet een ander geloof geven zonder hem tegelijk te laten erkennen, dan heb ik het fout gedaan mijn hele leven, dat is zo moeilijk. Dat kunnen ze tegenover God erkennen, maar niet tegenover u. Is dit voldoende?

x Waaron gaat men toch zo te keer tegen parapsychologische verschijnselen?

- Er zijn altijd van die dingen waar men weinig mee op heeft, omdat ze niet verklaarbaar zijn. Nu heeft het met dit onderwerp weinig te maken, behalve dan het feit, dat men in vele kerken openlijk, let wet dat zeg ik er bij, openlijk deze dingen afwijst. Dat is heel begrijpelijk. Een kerk, en wat dat betreft ook een wetenschappelijke groepering, heeft een zekere standing op te houden. Ze heeft een zeker gezag, ze heeft zeggingskracht. Wanneer je nu toelaat, toegeeft (beter gezegd) dat er dingen zijn waar jij ook niets van af weet of wanneer een priester b.v. moet toegeven dat er een leek is die wonderen kan doen, terwijl hij - Gods gezalfde - het niet kan, dan wordt dat gezag van de kerk aangetast. Dat is toch heel begrijpelijk? Dat moet je die mensen helemaal niet kwalijk nemen. Ik zal u een leuk verhaaltje vertellen, een klein verhaaltje, dat maakt het misschien duidelijk; ik heb het overigens gestolen uit de hersens van het medium, u mag het rustig weten, we spieken overal, dus daar ook.

Daar was een missionaris terug gekomen uit China en de goede man was erg verzwakt en mankeerde van alles. Iemand van de familie zei tegen een magnetiseur: Kun jij hem niet helpen?" Maar ja, de goede man was een franciscaan en men heeft het een paar keer toe gelaten, maar toen werd hij beter en toen ging men zich afvragen of dat wel mocht. Want, zo redeneerde men, als het God's wil niet is dat hij lijdt, dan zal God hem wel genezen zonder dat. Enfin, toen is er iemand maar toegegaan en die heeft tegen die heren gezegd: Hoort u eens, u bent daar verkondigers van de leer, dus de opvolgers van de apostelen; Jezus heeft tegen de apostelen gezegd: "Ga uit in Mijnen naam en de naam des Vaders en drijf de duivelen uit en geneest de zieken", en als jullie te beroerd zijn om het te doen, moeten de leken het wel doen. Kijk, en zoiets kan nog wel begrepen worden, maar het is een aantasting van hun gezag.

Wanneer de priester doden op kan wekken, wanneer de paus een wonder kan doen, dan is hij iemand. Wanneer hij het niet kan en een ander kan het wel, dan is zijn gezag aangetast.

En wanneer de kerk is gebouwd op een hiërarchieke situatie, waarbij gezag in gezag moet sluiten, dan moet je ook de eis stellen dat, als de pastoor een klein wonder kan doen, de bisschop 'm groter kan doen en de paus een nóg veel groter (om maar een voorbeeld te noemen). Of dat iemand theologie doceert, dat die ook in staat is om wonderen te doen, en dat kunnen ze niet. Misschien zouden ze het kunnen wanneer ze niet bang waren daarvoor, wanneer ze het op de proef durfden stellen, maar ze durven het niet. Is het dan een wonder dat zij anderen, die deze dingen (die zij voor zichzelf eigenlijk voelen als iets dat ze zouden moeten hebben) gebruiken en daar mee werken, dat ze die afwijzen?

Laatste punt: Wanneer een medium een uitspraak doet, dan is dat over het algemeen in kerkelijke ogen een uitspraak des duivels. Dat bent u met me eens. Toch hebben alle profeten God's woord gesproken. Daar zit u al met de tegenstrijdigheid. Wat bij ons past, wat in het verleden is, wat ons niet deren kan, dat is God. Maar wat in het heden ons gezag kan aantasten, dat moet wel kwaad zijn, dat moet des duivels zijn. Dat geloven ze nog eerlijk ook.

x Was die profeet ook een medium in de oudheid?

- Een profeet was een medium.

x Dat heb ik nooit begrepen.

x Nee, maar dan moet u de profetieën er maar eens op nalezen. Weet u wat u moet doen? Leest u de geschiedenis van Jona maar eens, dan zult u zien dat we hier het type hebben van een medium. Daar is een voorwaardelijke uitspraak, hij ontleent er gezag aan; dat gaat niet door...wordt nog nijdig ook. Een inspiratief medium want hij weet, dat hij tegen de wil Gods ingaat, maar hij weet ook wat hij moet doen om de zaak weer ongedaan te maken, n.l. over boord springen. Het is heel typisch als u die dingen eens doorleest.

Als je de Bijbel doorleest, kun je een hele hoop dingen lezen, die de theologen er dikwijls niet uithalen en gelooft u mij, het is een zeer interessant werk. Het heeft alle dingen. Zoekt u er iets in à la Jan Cremer, het staat er in. Zoekt u er iets in beter dan Vondel of Shakespeare, het staat er in. U kunt er alles in vinden. En juist door het eens te gaan lezen met het idee, wat betekent dat nu eigenlijk, kunt u zo ontzettend veel leren.

x Wetten worden vaak achteraf gemaakt, nadat de mensen al die kant zijn uitgegaan, ook bij het concilie b.v.. Gaat dat van nu af nog sneller?

- Ja, ik wil niet hatelijk zijn, maar je zou kunnen zeggen, de strijd die dit concilium heeft ontketend, het laatste concilium, is eigenlijk een kenteken van de ontbinding in de kerk. Dat vinden ze niet prettig om te horen, maar het is duidelijk, want de kerk is aan de ene kant een organiek geheel. Dat organieke geheel is in het verleden opgebouwd, het is in zijn huidige vorm bijna duizend jaar oud. Om de vernieuwing door te voeren die dit concilium brengt, moet men van dit organiek en paternalistisch geheel af, en moet men komen tot een democratische samenwerking. Het is duidelijk dat dit concilium alleen maar een beginfase kan zijn en dat er in zeer korte tijd òfwel een concilium zal volgen, dan wel (het gevaar bestaat) er een grote scheuring, een soort tweede reformatie in de kerk plaatsvindt. Nou dat weet u dan ook weer.

x Er staat in de bijbel: Dwing ze om in te gaan. Ik ben het helemaal met u een, het antwoord op de eerste vraag, van niet dwingen.

- Waar staat dat? En in welk verband staat dat? Zou u dat a.u. b. ook er bij willen zeggen?

x Dat weet ik niet, dat heb ik niet onthouden.

- Het is n.l. voorwaarlijk indien - staat er en dan volgen er een paar zinnen - zo zeg Ik u ga tot hen en dwing ze om in te gaan. Kijk eens, je kunt die bijbel makkelijk uit zijn verband rukken. Ik heb het al eens eerder gedaan. Weet u wat er in één van de profeten staat? Een heel aardig zinnetje, dat is echt iets voor de moderne jongelui: 'Een hand vol rust is zaliger dan twee vuisten vol arbeid.' Letterlijk. Maar als je nu gaat kijken in welk verband het staat, dan betekent dit niet de rust van het nietsdoen, maar dan betekent het innerlijke vrede. En dan is het heel wat anders dat er staat.

Het beroerde van de bijbel is, dat iedereen er wel een spreuk in kan vinden om datgene te rechtvaardigen wat hij juist acht, mits hij deze spreuk neemt en uit haar oorspronkelijk verband wegneemt. Daar komt nog iets bij. De bijbel wordt over het algemeen té bovennatuurlijk beschouwd en te weinig mensen zijn geneigd om na te gaan wat er eigenlijk voor praktische oplossingen zouden zijn.

Wanneer je b.v. het visioen van Ezechiël neemt - we hebben 't er hier al eens meer over gehad, geloof ik - nu, Ezechiël die heerst

heerst in de woestijn en hij droomt dat hij een wezen ziet met vier vleugels en drie of vier aangezichten. De vleugels bewegen zich warrelend en dit en dat. Dan komen er nog een paar andere wezens bij, dan komt er een gezeten op een troon, en daar gaan de anderen dan ook op zitten en dan verdwijnen ze. Leest u het maar eens na, het is heel aardig. Wanneer u dan in gedachten houdt dat hier een boer is - een eenvoudige boer of herder - die mogelijk wijze iets beschrijft dat hij niet kent. En als je dat dan zo bekijkt (dat is leuk voor degenen die van ruimtevaart houden) dan zou je daaruit op kunnen maken dat de beschrijving, zoals die wordt gegeven, praktisch gelijk is aan het verhaal dat je zou krijgen van een boer die iemand ziet met een soort heli-copter, zo'n éénpersoonshelicopter. Vier vleugels die zich draaien in een schemerende cirkel (het staat er) die bovendien een soort ruimtehelm op heeft met misschien aan de ene kant een walkie-talkie en aan de andere kant nog iets. De verschillende aangezichten en die daar een paar collega's op bezoek krijgt. Een kleine expeditie; "Jongens kom eens bij elkaar; nou we moeten nu toch eens een eindje verder op, draag die jongen maar even met dat aircushionplatform." Nou, die komt dan met een platform aan, daar heb je het hele verhaal verklaard.

x Dan moeten die toch van een andere planeet gekomen zijn?

- Dat is mogelijk.

x Het is wel spannend!

- Ik zeg niet dat het zo is, ik zeg alleen dat kún je er uit lezen. Als je de geschiedenis van Gidion leest b.v., hoe Gidion mensen kiest en zo, dan kun je natuurlijk zeggen dat hij dat allemaal op God's gezag deed, maar u kunt ook zeggen dat hij een psycholoog was, dat hij mensen nodig had met een directe benadering. Degenen die direct uit het water dronken, die waren niet bang voor het risico van bukken, het kon ze niets schelen. Die anderen, die uit het handje dronken, waren veel voorzichtiger. Hij moest een stelletje lui hebben die wat durfden, wat gek durfden doen. Op die manier kon hij ze testen.

De bijbel is fantastisch leuk als je niet alleen maar leest met het idee, dit is nu God's woord, maar als je deze leest als een boek waarin mensen spreken. Je moet je afvragen waarom doen ze dat? Niet alleen 'ze hebben het gedaan', waarom doen ze dat? Wat is de reden, wat is de samenhang? Dan moet u eens kijken hoe interessant die bijbel is. Veel interessanter dan alle moderne romans bij elkaar, want je komt het ene raadsel na het andere tegen. Er zitten thrillers in. Er zitten echte moordverhalen in. Er zitten liefdesverhalen in van een grofheid, die zelfs door de moderne literatuur (nou ja literatuur?) niet overtroffen wordt. En er zitten poëmen van liefde in van een fijnzinnigheid, die bijna niet geëvenaard wordt.

En dan kunt u alleen nog maar de vertaling lezen. Nu ben ik ineens aan het pleiten voor het lezen van de bijbel. Werkelijk mensen, ik haal dat nu alleen als voorbeeld aan. Wanneer jullie zo die spreuken aanhalen, doe je precies wat ieder ander vóór jullie heeft gedaan. Lees de dingen eens. Probeer te begrijpen hoe de dingen in elkaar zitten. Als een profeet profeteert, ga dan eerst eens na in wat voor situatie verkeerde die man. Wat was er eigenlijk aan de gang in zijn land? Waarom profeteerde hij? Dan zie je die profeet en dan zie je zijn voorspellingen in een heel ander licht. Want als menselijke geschiedenis is de bijbel even

omovertroffen als God's woord, zoals men zegt. En ik geloof dat ze heel wat meer duidelijk maakt van de mens dan alle andere boeken bij elkaar. Zo, dat was eventjes dan onze reclame-inleg. Ik heb gehoord, jullie krijgen het bij de radio, waarom zouden wij het hier niet doen? O ja, blokreclame! Ik denk dat de vraag intussen wel beantwoord is of niet?

x Voor mij niet, maar ik zal het gaan lezen.

- Dan moet u nog één ding onthouden. Dwingen om in te gaan, dus de dwang, heeft geen zin.

x Daarvan ben ik juist overtuigd, maar de Jehova's-getuigen hebben mij belijd. Ze zijn me te lijf gegaan met deze spreuk.

- Ja maar daar hebt u iets eigenaardigs. Wanneer u daar verder op in wilt gaan, dan moet u de exegese nemen van de Watchtower Society plus de citaten van de bijbel, die ze erbij geven en dan moet u die eens testen aan de bijbel zelf. U zult tot de conclusie komen dat er heel eigenaardige uitleggingen bij zijn. Waarmee ik niet wil zeggen dat Jehova's getuigen op enigerlei wijze slechte mensen zijn. Onthoudt dat goed! Want als u net zoveel over hebt voor uw overtuiging als zij voor de hunne, dan zou u de wereld misschien heel wat christelijker maken.

x Ik heb gezegd dat ze de vrijheid van de ander ook moeten laten.

- Er is één ding, daar kunt u zich altijd mee uit redden. Wanneer ze komen, dan komen ze meestal met teksten uit het oude testament. En daarop antwoordt u dan: "Heeft Jezus niet gezegd, ik breng u het einde van het oude verbond". Dit is een kleine tip. Dat geeft ook discussie, want ze praten toch door, maar het is in ieder geval een tip.

x Een jehovagetuige tot zwijgen brengen? Dat is een sterk staaltje!

- Biedt hem een kopje thee aan, dan hebt u ^{het} althans een moment. U zult het later wel bezuren hè? Onthoudt u een ding, deze mensen prediken wel, maar wanneer je nu werkelijk zegt dat je geen interesse hebt, dan gaan ze toch weg, want ze moeten beleefd zijn en ze moeten hoffelijk zijn. En u moet ze niet kwalijk nemen, dat ze in hun zendingsijver u willen geven wat voor hen de waarheid is.

x Je moet er toch wel eerbied voor hebben dat ze al hun vrije tijd er aan geven. Wat voor systeem het ook zou zijn, het is fantastisch.

- Dat niet alleen. U moet begrijpen dat deze mensen u iets geven willen dat voor hen kostbaar is, maar dat geldt voor iedereen niet. En ook al ben je het er niet mee eens, dan moet je zelfs - al zijn ze verrekte lastig - ...en als ik zo de uitingen hoor dan had je ze in mijn tijd niet zo erg, gelukkig niet..... maar de mensen zijn vaak geïrriteerd. Wees niet geïrriteerd, wees dankbaar dat iemand het zo goed bedoelt en ook in uw afwijzing, toon ze iets van de sympathie die u voor hen hebt, niet voor hun stellingen misschien, maar wel voor hun instelling.

x Tja, want al die tijd! Je zal toch alle zondagen en altijd eens in de week al die bijbelcursussen volgen, daar kun je toch je pet voor afnemen. Wat ze daaraan geven. Dat is voor een soort ideaal hè? Maar je hoeft het er niet mee eens te zijn.

x Ja natuurlijk, maar nu moet u me niet kwalijk nemen, als u dat als een criterium beschouwt. Wat denkt u van die oude N.S.B.-ers - ik bedoel niet van in de oorlog, maar van vóór die tijd - die ook de hele tijd bij elkaar kwamen en die met Volk en Vaderland à 5 cent op de hoek van de straat stonden te wapperen tot

ze erbij neervielen. Dat waren heus niet alleen werkelozen, die dat deden. Daar hebt u ook zoiets. En wat denkt u dan van sommige communisten?

Dus we moeten in de mens zijn bezielheid respecteren en vooral het feit dat hij iets dat volgens hem juist en goed is, met ons wil delen. Wanneer iemand met ons wil delen, ook al willen we het helemaal niet hebben, dan moeten we dat toch begrijpen als iets van naastenliefde en dan geloof ik dat we daarom moeten antwoorden met een liefdevolle erkenning van de naaste.

x Verdraagzaamheid.

- Nu ja, goed verdraagzaamheid, geeft het maar een naam.

x Ook bij fanatisme?

- Fanatisme is de dictatuur van de geest. Een dictator is iemand die zegt, dat hij alleen weet wat goed voor je is en dat als je het niet doet, hij zal zorgen dat het slecht met je gaat. En wie op een dergelijke wijze optreedt, bewijst door zijn optreden dat hij geen naaste van je is op dat moment.

x O, lekker dat is goed.

- Ik zou er geen bijbelse verklaring voor geven, u wel? U zou het graag hebben? Denk aan de barmhartige Samaritaan. De Samaritaan was de naaste, omdat hij de nood van de ander erkende en er op antwoordde. De anderen waren het niet, zijn naasten, omdat ze hem voorbij gingen. De levieten en de priesters. Maar de fanatici die zijn nog erger, dat zijn de rovers, die hem hebben aangevallen en neergeslagen.

x U bent nogal bijbelvast, merk ik.

- Nou bijbelvast is overdreven.

x Nou ja, u weet er een heleboel van. Hecht u enige waarde, heeft het zin om je te verdiepen in de kabalistische uitleg van het oude testament? Wat vindt u van de kabala dan?

- Ja, dat is een heel moeilijke vraag; welk deel van de kabala zoekt u eigenlijk?

x De Genesis-uitleggingen, dus de schepping.

- Ik zou zeggen, nee. Die zijn niet zo erg zinvol, omdat het heel erg onbelangrijk is te weten of Loth, toen hij ging of hij toen zijn huisknecht meenam omdat het naamcyfer klopt met het aantal, enz. Dat is toch niet van belang?

x Dat bedoel ik ook helemaal niet.

- Nee, maar dat is het dus. Wanneer u zegt de kabala is belangrijk, dan is zij in zoverre belangrijk, dat zij ons een beeld geeft, geen juist beeld, maar een voor ons hanteerbaar beeld van de verhouding tussen ons en God, van de hiërarchie. Dat is wel belangrijk.

x De boom des levens vindt u wel het overdenken waard?

- Die vind ik het overdenken zeker waard, mits u niet gaat zeggen: Ruah, dat is dus een engel en daar kom ik leren. Dat moet u er niet bij zeggen. Men moet begrijpen, er zijn een aantal waarden in het leven, er zijn een aantal wegen en in die kabalistische voorstellingen is dat filosofisch bijzonder mooi uitgedrukt. Het geeft je de kans om over je eigen leven juister te filosoferen en God beter in dat eigen leven te voelen. Dat vind ik wel van belang, maar voor de rest zou ik zeggen, mens, waar maak je je druk over? Die kabala is heel interessant, is heel gewichtig, maar voor de geestelijke ontwikkeling is ze - wanneer het alleen maar gaat om het omzetten van woordjes en al die andere dingen - net zo belangrijk als postzegels verzamelen. Ik geloof dat we het nu met

elkaar eens zijn.

x Ja, ik wou nog graag een vraag stellen. U hebt gezegd dat de rechtvaardigheid een belevenis van de rechtvaardiging tegenover God, dat dat een onjuiste zaak is, dat dat schuldcomplexen geeft. Maar als je aan de andere kant dat zelf wil doen. Dus dat je in jezelf contacten wil zoeken en God daar wil beleven, dat is ook een ideaal en dat kan ook mislukken. Daar kunnen ook schuldgevoelens uit ontstaan, omdat je jezelf niet zo goed voelt dat je dat kan. Of zie ik dat niet goed?

- Nee, in de eerste plaats gebruikt u de term rechtvaardiging. Ik kan mij nooit tegenover God rechtvaardigen. Slechts indien ik mijzelf zou kunnen zien zoals God mij ziet, zou ik over een rechtvaardiging kunnen denken. Nu moet u me niet kwalijk nemen, dat ik dit eerst zo zeg. Mijn gaan met God heeft niets te maken met rechtvaardigingen of met een of andere manier mijzelf goed maken in de ogen Gods. Ik geloof dat God groot genoeg is om mij te aanvaarden zoals ik ben. Dat is dus een kwestie van één worden met God.

Wanneer ik uw vraag zo hoor, dan denk ik dat u een fout maakt die heel veel mensen maken. Dat u denkt, dat je innerlijk tot God opstijgt en dat je ineens een stem hoort die je wat zegt. Mijn lieve mensen, dat hoeft toch helemaal niet waar te zijn.

Bent u wel eens vroeg opgestaan? Zo vroeg opgestaan dat de nevelen nog liggen over het veld, dat de koeien zo pootloos ergens blauwachtig drijven in de schaduw? Dat het water nog met is als gegoten lood, totdat er ineens ergens een flard kleur komt. Dan slaat er een vogel in de verte, dan sta je even stil, dan kun je niks anders meer zeggen dan: "Wat is dat mooi!". Dan heb je met God gesproken, dan heb je met God gesproken. Te beseffen dat de kracht die het voortbrengt die schoonheid heeft, dat is gewoon spreken met God. Dat is niet alleen maar een kwestie van God, God waar ben je, hallo hier zit ik. Neemt u mij niet kwalijk, ik maak het misschien bespottelijk. Jullie hebben altijd het idee, God zoeken dat is...hup, hup, ik ben er nog niet. En als je Hem dan niet vinden kunt, zeggen: O wat ben ik schuldig. Neen! God, dat is de blijheid in je hart. God, dat is doodgewoon het ogenblik dat je zegt: "Ach, dit zou eeuwig kunnen zijn." Ik weet dat het voorbij gaat, ik weet dat het tijdig is, maar zeg, dit zou eeuwig kunnen zijn. Voorbij gaat het voor jou. Maar de schoonheid, de volmaaktheid, het geluk, de extase is in je God eeuwig. Dan hebben we even met God gesproken. God komt niet met mensen babbelen. God inspireert misschien wat mensen zeggen, maar dan is er altijd nog een hele hoop bij. Wij kunnen de volledigheid van God niet kennen, maar wij kunnen Zijn vrede, Zijn grootheid, iets van Zijn schoonheid in Zijn schepping, iets van Zijn aanwezigheid in anderen, die kunnen we aanvaarden, die kunnen we erkennen, dat is God vinden.

Je kunt op je knieën liggen tot je een ons weegt, en honger lijden tot je uiteindelijk in een soort zelf veroorzaakte hysterie, die deliriumtremens nabij komt, denken dat God met je praat, en dan ben je het zelf. Maar als je gevangen wordt door eerbied of door de verrukking en je durft dan het menselijke eventjes te vergeten en je zegt: "GOD", dan heb je God gezien, dan heb je God gesproken.

Ik zie God elk ogenblik, niet in zijn totaliteit, maar ik zie God. Ik zie God in Zijn schoonheid. Als er een ziel overgaat

in deze wereld, zelfs een duistere ziel, wanneer ik zie dat daar een kracht is die toch licht kan vinden en misschien gaat er van mij een medelijden uit, maar dat ik dat zeg, er is contact, ik kan helpen. God. Dat is God. God is de band, de keten die ons samen smeedt. God is niet een of andere meneer met een hoge hoed op, op een troon zetelende ergens boven op de wolken. God is hier. God is overal, God, nee God is zelfs niet alleen een kracht, God is alles wat je beleeft en wat je ervaart, wanneer je Hem erin wilt vinden. God dat is de volheid van je leven. Het is de zin van het bestaan over alle tijd en dood weg. God, dat is het contact met de geest of wat anders alleen, maar God dat is de oneindigheid van het voortdurend delen. Ik zou zeggen, God dat is de liefdevolle omvaming van het leven, maar dan niet als natuur zonder meer, maar werkelijk als het onbekende dat ons heeft voortgebracht en geschapen. D a t is God.

Nu moet u me niet kwalijk nemen dat ik ineens zo'n verhaal ga beginnen hè. Maar u vraagt het zo en u zegt het zo en zoveel mensen denken het zo. Schuldbewust zijn omdat ik God niet hoor! Als ik rond me kijk is er altijd iets. Altijd iets waar ik God in vind.

U hebt daarnet gelachen omdat er een hond kreunde. Dat vond u leuk. God. Een golf van sympathie, een golf waar een beetje begrip in zit, een contact. Of dat nu een hond is of dat het mensen zijn of dat het een bloem is of dat het een ster is, wat maakt 't uit? En dan wéten...daarachter is God. Hij is het die deze dingen in stand houdt. Hij is het die deze dingen scheidt. Hij is het die uit al deze dingen tot mij spreekt, wanneer ik horen wil dan spreekt God de hele dag en dan hoeft je geen schuldbewustzijn te hebben. Schuldbewustzijn heeft de mens gekregen volgens de oude legende toen hij at van de boom van kennis van goed en kwaad, en zichzelf daardoor een oordeel aanmat. De meeste mensen begrijpen het niet.

Wanneer ik ga oordelen en veroordelen dan zal er altijd een schuldbewustzijn zijn. Een last die me neerdrukt. Maar wanneer ik besef dat God de rechter is, dat God de kracht is die het uiteindelijk uit zal maken, wat kan me dan nog deren?

God is overal, ik zie Hem overal, waarom zou ik schuldbewust zijn? Waarom zou ik zeggen dat iets verkeerd is? Daar is niets dat verkeerd is, heus niet. Ja, als je het zelf verkeerd maakt voor jezelf. Maar als je er God in kunt vinden; en als je er God niet in kunt vinden, laat je handen er af! Wat heeft het dan voor zin? Niet dat het zonde is, dat het schuld is, maar is het eigenlijk niet zonde om een ogenblik, dat je God kunt leven en erkennen en ervaren, dat je dat uit zou stellen om iets te doen dat geen belang heeft? Zo zie ik het.

Als uw vraag niet beantwoord is, gaat u rustig verder. Ja, u ziet hoe moeilijk het is om te zeggen wat je wilt.

Vrienden, zullen we zo langzamerhand gaan sluiten? Zal ik improviseren voor u of een gedichtje maken, in feite een rijmpje met inhoud of iets anders? Ja, ja, iedereen zegt 'ja'. Is de rest het daarmee eens? Democraties afgestemd! Wie niet stemt, wordt geacht vóór gestemd te hebben. Democratie op zichzelf is heel wat. Wou u dat misschien als een woord hebben? Het eerste woord is er, democratie; hebt u nog wat bij te voegen?

- x Godsdienst - Opstand
- Nu dat hoort er ook bij
- x Kracht - Macht - Vrijheid.

- Nu daar kunnen we het wel mee doen.

Ik zou zeggen, wanneer de godsdienst niet vervangen wordt in de wet der democratie, maar als een eenling in zich zoekt naar waarheid, dan vindt zij de macht in zichzelf om de vrijheid voor zichzelf tot waarheid te maken. Aanvaardbaar? Nou daar gaan we! Dit is alleen een kunstje, een circuskunstje om u te amuseren, maar ik probeer mijn ideeën erin te leggen. Luistert u dus ook naar het idee en niet alleen naar dat het leuk klopt.

Wij zijn democraten. In alle staten erkennen wij elkander. En we trachten van elkaar een ander te maken dan hij is. Het gemis aan werkelijkheid dat wij erkennen, maakt ons tot godsdienstigen die God niet zien, maar slechts de dienst. En uit den dienst slechts vormen, een afgod, die wij noemen: God. En die is werkelijkheid van het eigen 'ik'. Neen, laat ons strijd voeren tegen het 'ik'.

In mijzelve droom ik, in mijzelf erken ik kracht, in myzelf wordt God herboren als de macht die mij geleidt. Mijn godsdienst is de werkelijkheid van mijn bestaan en al wat ik ben en al wat ik doe is God, God's wil ten dienste van God. En zo zie ik in Hem herboren de kracht in mij. De macht van God. De macht van alle hemelkoren uitgedrukt. En ik ben vrij. Want vrijheid is er in mijn wezen. En vrijheid door de kracht die uit mij gaat. De kracht in mij uit God geboren, is macht die geen, geen één verstaat.

En zó uit God, God's macht herboren, ben ik de werkelijkheid. Die aan een ieder eigen wezen laat. Voorwaar in God, uit God herboren ben ik zijn dienaar met mensenwoord, in Zijn naam democraat.

Vrienden, dat was het. En nu één regeltje om te onthouden. Als je wat tegen een ander zegt, probeer je het even af te vragen, hoe het zou klinken als die ander het tegen jou zegt. Dat helpt een hele hoop ellende te voorkomen.

Goeden Avond.

.....ooooo000000oooo.....

